

УЧАСТЬ СИДОРА ГОЛУБОВИЧА У ПОЛІТИЧНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ ГАЛИЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Оксана Камінська

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”

© Камінська Оксана, 2017

Розглянуто адвокатську діяльність С. Голубовича на початку ХХ ст. З'ясовано його роль у відомих тогочасних політичних судових процесах, які відображали загострення суперечностей між українцями та поляками Східної Галичини. Проаналізовано промови адвоката під час розгляду політичних справ Мирослава Січинського (1908), черняхівських селян (1908), українських студентів Львівського університету (1911).

Ключові слова: Сидір Голубович, Галичина, польсько-українські відносини, Мирослав Січинський, українські студенти Львівського університету, політичні судові процеси.

The lawyer's activity of S. Golubovich at the beginning of the twentieth century is discussed in this article. His role in the famous contemporary trials of political nature was revealed, which reflected the sharpening contradictions between ukrainians and poles of eastern Galicia in the specified period. The speeches of counsel were analyzed when considering political affairs by Myroslav Sichinskyj (1908), chernyhivskih peasants (1908) and students of the Lviv University (1911).

It is indicated that the Law Office of S. Golubovich was an important center of national political life of Ukrainians of Ternopil. The case of the political character showed an oratory talent lawyer in expression of thoughts regarding the complicated Polish-Ukrainian relations, the historical enslavement of Ukrainians, Poles, etc. Pretty compelling speech of S. Golubovich on the process in the case of Myroslava Sichynskogo, on 12 April 1908, who killed the Imperial Governor of Galicia count Andrzej Potocki. Performing a legal protection of M. Sichinskyj, S. Holubovych claimed to commit an atent it prompted several reasons. In particular, support schemes during the elections to the Diet for the benefit of the Poles, the orders of the Austrian gendarms shoot in Ukrainian voters, the covering up of the abuse of the Polish authorities on the ground, the support of moskow motion etc. By the attorney has been proven that the defendant had no intention to commit deliberate murder, this act was only an attempt, in this way, to draw the attention of the world community to the difficult situation, which has been for the last period in the province.

Considerable attention is focused on the analysis of the affairs of the chernyhivkyh peasants and ukrainian students of Lviv University. These trials once again stressed the inadequacy of the system of Austrian legislation and were aimed at protecting the interests of only a predominant in Galicia at the time of the Polish Crown. The main culprits of the conflicts involved the investigation only as witnesses, and the whole responsibility for the committed offence relied on the affected villagers, or students. It is that thanks to the qualified work of Ukrainian lawyers who were at the same time representatives of the Ukrainians in the Viennese Parliament and the Galician Diet, significant social and political resonance managed to claim for revision of the affairs and to mitigate the sentences of the Tribunal.

Key words: Sydir Golubovych, Galicia, Polish-Ukrainian relations, Myroslav Sichynsky, Ukrainian students of Lviv University, political trials.

Постановка проблеми. Сидір Тимофійович Голубович (1873–1938) належить до тих політичних лідерів, чия діяльність мала важливе значення для розвитку українського національного руху та визвольних змагань кінця XIX – першої чверті ХХ ст. Він мав авторитет у культурно-просвітницьких, кооперативних, економічних та політичних товариствах Східної Галичини. Важливим напрямом його громадсько-політичної роботи була адвокатська діяльність, яка мала не лише суто

правозахисну, але й важливу національно-орієнтовану функцію.

Результати дослідження. На цей момент проблема адвокатської діяльності С. Голубовича, і зокрема його участі у відомих політичних судових процесах, є малодослідженою. Окремі фрагменти з цього напрямку його роботи знаходимо лише у працях Я. Весоловського, М. Лозинського, В. Лисого, І. Гловацького, П. Гуцала, а також в узагальнювальних

роботах з історії суспільно-політичного та студентського рухів на західноукраїнських землях [7, 19, 8], питань українсько-польських відносин [1, 10] тощо. Джерельну базу досліджуваної проблеми становили документи Центрального державного історичного архіву України у Львові (ф. 372), відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника НАН України (ф. 34) та матеріали тогочасної галицької преси (газети “Діло”, “Свобода”).

Закінчивши Львівський університет та здобувши ступінь доктора права (1898 р.), С. Голубович переїхав у Тернопіль, де у 1905 р. відкрив власну адвокатську канцелярію [12, арк. 2], яка згодом стала важливим осередком національного життя українців. Штат працівників налічував 2–3 конципієнти та декілька секретарів, що займалися діловодством [11, с. 53]. Документація в канцелярії велася, головню, українською мовою. На належному фаховому рівні С. Голубович займався не лише справами господарського, адміністративного та цивільного характеру, але й брав участь у політичних судових процесах. Судові справи вів спільно з євреєм д-ром І. Вальдманом, який згодом став головною постаттю серед сіоністів Галичини проукраїнської орієнтації, репрезентантом єврейського населення в українських урядових колах майбутньої ЗУНР [5, с. 76].

Серед політичних судових справ С. Голубовича, які набули великого суспільно-політичного резонансу, варто відзначити такі, як справа Мстислава Січинського та товаришів за участь у вічевому русі за виборчу реформу до австрійського парламенту (1907 р.)¹, справа Мирослава Січинського (1908 р.), справа черняхівських селян (1908 р.), процес українських студентів Львівського університету (т. зв. “процес 101”, 1911 р.) тощо [14, с. 4]. Політичні справи засвідчили ораторський талант адвоката у висловлюванні думок стосовно складних польсько-українських взаємин, історичного поневолення поляками українців, зрештою під час висвітлення об’єктивних причин вчинення політичних злочинів. Це завдання було винятково складним, враховуючи те, що на судових засіданнях 99 відсотків складу трибуналу, присяжних та аудиторії були поляками, негативно налаштованих до українців [4, с. 45]. “У великих політичних процесах, – пише тогочасна періодика, – не оглядаючи ся на материяльні страти, д-р

Голубович боронить все безплатно і горячо справ нашого народу” [14, с. 4].

Досить переконливо С. Голубович виступив на процесі у справі Мирослава Січинського², який 12 квітня 1908 р. вбив цісарського намісника Галичини графа Анджєя Потоцького за підтримку махінацій під час виборів до галицького сейму, накази австрійським жандармам стріляти в українських виборців, за підтримку москвофілів та прикривання зловживань польської влади на місцях [11, с. 53]. Вбивство А. Потоцького було моментом загострення українсько-польського протистояння у Львові. Польська преса поклала моральну відповідальність за вбивство на весь український рух, а здійснений атентат повсюдно трактовано як замах “у серце” польського народу. Влада дуже ретельно готувалась до початку судового процесу: до Львова було стягнуто велику кількість поліції і жандармерії, склад присяжних було сформовано винятково із поляків і усі вони, окрім трьох, проживали у Львові [4, с. 45].

Судовий розгляд кримінальної справи проти М. Січинського розпочався 30 червня 1908 р. [4, с. 46]. Здійснюючи правовий захист свого підопічного, С. Голубович разом із визначними галицькими адвокатами – К. Левицьким, Т. Окуневським, В. Загайкевичем та В. Старосольським – намагався довести присяжним, що підсудний не мав наміру до вчинення навмисного вбивства, цей вчинок був лише замахом, намаганням у такий спосіб привернути увагу світової громадськості до важкого становища українців, яке склалось за останній період у провінції. Адвокат закидав прокуратурі брак доказового матеріалу, який би давав підстави трактувати цей злочин як надважкий, за що М. Січинський мав би заслуговувати найвищої міри покарання [3, с. 122].

С. Голубович стверджував, що до вчинення атентату спонукало М. Січинського декілька причин, зокрема він виділив тогочасні події у галицьких селах – Лядському та Горуцьку, де жертвами жорстокості жандармів ставали невинні селяни, які зібравшись на народне віче, законним чином намагалися відстоювати свої громадянські права надані їм австрійською конституцією. Значний вплив на підсудного справила польська преса та література, де не раз зазначалось, що вбити ворога народу не є гріхом, а навпаки – прямим обов’язком поляка. Протягом двох років

¹ Мстислав Січинський, брат Мирослава Січинського, проводив активну агітаційну діяльність у період боротьби за виборчу реформу до австрійського парламенту (1907 р.), за що був притягнутий до кримінальної відповідальності та був покараний у вигляді двохмісячного ув’язнення. Завдяки активній участі у вічевому русі здобув собі велику популярність серед українського населення Західного Поділля.

² Цей судовий процес тривав протягом періоду від 30 червня 1908 р. по 21 червня 1909 р.

обвинувачуваний намагався придушувати у собі ці наміри, присвячуючи себе активній просвітницькій діяльності під час котрої видавав брошури, проводив лекції по сільських читальнях. Проте, криваві події у с. Коропець та загибель товариша Марка Каганця під час сеймових виборів 1908 р., після котрих усі винуватці конфлікту залишилися при своїх посадах і жодним чином не були покарані, спровокували М. Січинського до вчинення атентату над галицьким намісником, з особою котрого він пов'язував національні утиски українців. Намісника вважали символом влади у краї і його вплив на результати виборів до представницьких органів влади був вирішальним. Адвокат робив наголос на тому, що емоційна нестабільність вразливої натури обвинувачуваного фактично спровокувала його до вчинення замаху. А тому, перед прийняттям присяжними остаточного вердикту над М. Січинським, необхідно повернути його справу на додаткове розслідування та провести експертизу душевного стану підсудного і з'ясувати, чи був він на момент здійснення злочину карно осудним [3, с. 123].

Незважаючи на значні зусилля адвокатів врятувати свого підзахисного від смертної кари, судді-присяжні все ж таки засудили українського патріота до найвищої міри покарання – повішання. Проте під тиском потужного суспільного руху на підтримку засудженого цісар 13 липня 1909 р. Змушений був замінити її двадцятирічним ув'язненням. Після недовгого перебування у станіславській тюрмі “Діброва” політичні соратники у 1911 р. організували М. Січинському втечу [1, с. 265] і він емігрував до США [19, с. 158].

Відомою у довоєнній адвокатській діяльності С. Голубовича була також справа чернихівських селян, судовий розгляд якої відбувався на початку жовтня 1908 р. в окружному суді Тернополя і набув розголосу далеко за межами міста. С. Голубович та С. Чикалюк здійснювали правовий захист 39 селян із села Чернихова, яких цісарсько-королівська державна прокуратура обвинувачувала за спроби “публічного насильства” (влаштування бунту – О. К.) та проведення несанкціонованого віча біля сільської ради [16, с. 2]. Причиною до виникнення конфлікту стало затримання жандармерією кількох селян за незаконну риболовлю на берегах річки Серет, що була орендована графом Ю. Коритовським. Селяни Чернихова, вважаючи що річка належить громаді, зібрались на велике народне віче, що налічувало близько 300 осіб, де намагались вирішити це питання у сільського в'їта Луки Онишука [17, с. 1–2]. У результаті інциденту, що розгорівся між

чернихівцями та польськими жандармами 25 травня 1908 р. загинуло 5 осіб, а 12 отримали поранення різних ступенів важкості [18, с. 1–2].

Захист С. Голубовича будувався на запереченні свідчень поліції, яка всю відповідальність за криваві наслідки конфлікту поклала на постраждалих селян. Він вказував на те, що “...у Чернихові не було ніякого бунту, а було лише відрухове збіговище товпи, в більшості жінок та дітей, не так обуреної як розжалуваної за ті вічні кривди, від яких ніякого просьвідку нема. [...] поступок жандармів є простим мордом невинних людей...”. В кінці своєї захисної промови С. Голубович зазначив, що судді, “стоячи на горожанським становищі, повинні своїм вироком причинитися до усмирення болючих ран та вдержати в людности віру в справедливість” [16, с. 2]. Проте, судовий трибунал, що діяв лише в інтересах польської сторони, не мав намірів притягати жандармерію до відповідальності.

Жорстокість жандармів і те, що судова прокуратура виправдовували їх дії викликала різке обурення в українських громадських колах. Так, 8 червня 1908 р. відбулися збори українських робітників у Відні, які разом із польськими, чеськими та німецькими представниками соціал-демократії одностайно засудили “брутальний морд, доконаний на безборонних селянах” [22, с. 2]. Окрім цього, справа неодноразово піднімалася представниками української парламентської репрезентації як у стінах віденського парламенту, так і на сторінках громадсько-політичних часописів [21, с. 2]. Зважаючи на значний резонанс справи, судовий трибунал скасував обвинувачення за пунктом влаштування бунту та з 39 обвинувачуваних визнав винними лише 15 осіб, які за провину проведення нелегального віча були засуджені від п'яти до десяти днів в'язниці [18, с. 2].

Справа чернихівців не була поодиноким випадком розправи поліції над селянами на початку ХХ ст. “Галицька жандармерія, – як справедливо зауважує дослідник А. Кучеренко, – досягнула рекорд у стрілянні українських селян за їх участь у політичному житті та відстоюванні своїх громадянських прав [...] Галицька система далі йшла впередими шляхами повної беззаконності...”, а тому “...український провід поставив перед австро-угорським урядом українську справу та проблему українсько-польських відносин не як домашнє галицьке питання, а як одну із найважливіших галицьких проблем” [10, с. 48].

У 1911 році С. Голубович був серед 12 адвокатів у суді над українськими студентами Львова,

яких влада намагалася покарати за акції протесту, що відбулися 1 липня 1910 р. з вимогами відкриття окремого українського університету [6, с. 53]. До їхнього захисту зголосилися тоді найвпливовіші та найвідоміші правники краю – В. Охримович, В. Старосольський, К. Підляшецький, В. Загайкевич, А. Кос, І. Кос, Ю. Олесницький, Ф. Евин, Я. Олесницький, К. Трильовський та К. Левицький.

Події від 1 липня 1910 р. засвідчили нову хвилю напруги в українсько-польських відносинах з приводу університетської справи, яка мала трагічні наслідки. Саме цього дня українські студенти на чолі з А. Коцком зібрались в одній з аудиторій університету на нелегальне віче протесту проти позиції польської репрезентації в австрійському парламенті, яка відмовилася обговорювати питання про надання рівних з поляками прав українським викладачам та студентам у Львівському університеті. Шовіністично налаштовані польські студенти забарикадували доступи до ректорату лавками. Українські студенти, щоб подолати цю перепону, кинулися на штурм під час якого А. Коцко пострілом у голову був смертельно поранений. Окрім цього, було поранено четверо українських і двадцять польських студентів. Поліція заарештувала 128 студентів-українців, частині з яких пред'явили звинувачення, проте польських студентів притягали до слідства лише в якості свідків. Слідство стверджувало, що А. Коцка поранено пострілом у голову, коли він повернувся обличчям до своїх товаришів, закликаючи їх йти на штурм, тобто нібито він загинув від своїх товаришів [8, с. 81–82].

Університетські події від 1 липня 1910 р. і, зокрема, вбивство А. Коцка мали широкий резонанс в українській суспільності. Через заборону владою проведення з цього приводу віч і маніфестацій по всій Галичині пройшли численні богослужіння – яскраве свідчення того, що вбитого студента вважали передусім мучеником за національну справу [8, с. 84].

Масовий судовий процес над українськими студентами (т. зв. “процес стоодного”), що розпочався 14 лютого 1911 р., тривав понад чотири місяці. Підсудних було звинувачувано “о публічним насильстві ... за те, що в змові прийшли на університет, що наробили шкоди більше як на 200 корон, причім могла повстати небезпека людського життя і здоровля[...], що кидали полінами і стріляли з револьверів [...] і дійсно кількох ранили...” [2, с. 4].

С. Голубович, захищаючи українських студентів намагався довести, що вони виступали лише

з ідейних мотивів і не мали намірів до насильницьких дій. “Нема сумніву, – стверджує адвокат, – що українські студенти, згл. якийсь комітет уладив на університеті демонстраційне віче. За те, не стверджено, аби хтось взивав до озброювання, аби допустити ся насильств. Коли би молодіж уважала своїм обов’язком терор, то була би се хиба аномальна молодіж. Колиж вона має в плані боротьбу, то робить її таким самим способом, як інші гуртки – вічами, демонстраціями і т. д.” [15, с. 5].

Справжніми причинами кривавої сутички між студентами С. Голубович вважав незаконні дії польської “академічної боївки”, яку повністю підтримувало керівництво університету, що намагалася домогтися у влади зміни його правового статусу [20, арк. 141–142]. Саме “польська боївка” під гаслами так званої “самооборони університету” ще з 1908 р., вела нелегальну боротьбу з українською молоддю, намагаючись довести урядові, що заворушення в університеті триватимуть, поки влада не визнає його польського характеру. С. Голубович доводив львівському трибуналові безпідставність твердження прокуратури про те, що згадане віче було початком запланованого бунту. “Зовсім конечною річю єсть...аби справа, і так знана і загальна, ще більше стала популярна. І так далі буде вести ся боротьба за самостійний український університет – чим раз частішими вічами, відозвами..., поки не здобудемо собі нашого університету” [15, с. 5].

Як і у більшості випадків розгляду політичних справ зміст суддівського вердикту був продиктований польською стороною, які проходили у справі лише як свідки, показавши зневагу до українських національних почуттів. Газета “Діло” з приводу цього писала: “В скандальнім львівським процесі маємо до діла не з об’єктивним веденням і після найлучшої волі і совісти веденням карним процесом, але противно – з прямо безсоромним надужитєм закона в хосен Поляків і проти руського студентства” [13, с. 5].

18 червня 1911 р. масовий процес українських студентів завершився винесенням вироку, за яким всі обвинувачувані були визнані винними. Зі ста одного українського студента п’ятеро найактивніших учасників віча, а саме О. Охримовича, М. Залізняка, Д. Сумика, П. Решетила та О. Задуровича було засуджено до тримісячного ув’язнення, сімдесят осіб до одного місяця і двадцять шість обвинувачуваних – до чотирнадцяти днів в’язниці [15, с. 5].

Висновки. Отже, будучи кваліфікованим юристом, С. Голубович разом з іншими

відомими адвокатами краю – К. Левицьким, В. Охримовичем, К. Трильовським, Т. Окуневським, В. Старосольським, В. Загайкевичем, С. Чикалюком – успішно та безкоштовно захищав соціальні, національні та громадянські права українців на гучних політичних судових процесах початку ХХ ст. Політичні справи засвідчили загострення напруги у польсько-українських відносинах, недосконалість системи австрійського законодавства, яке захищало, передусім, інтереси панівної на той час у Галичині польської верхівки. Польська сторона проходила у справах винятково як свідків, показавши цим зневагу до українських національних почуттів. Проте, незважаючи на значні переваги, які мали поляки у суді, українські адвокати, заручившись широкою підтримкою суспільства, громадських та політичних організацій, використовуючи парламентську трибуну у Відні та пресові видання неодноразово добивались пом'якшення вироків судового трибуналу для своїх підзахисних.

1. Аркуша О. Анжей Потоцький: біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Частина II: Галицький намісник / Олена Аркуша // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 169–282. 2. Великий процес проти 100 українських студентів з приводу кровавих подій у львівськiм університеті дня 1 липня 1910 р. // Свобода. – 1911. – 16 лютого. – С. 4–5. 3. Весоловський Я., Лозинський М. Як судили Мирослава Січинського. З портретами й ілюстраціями / Ярослав Весоловський, Михайло Лозинський. – Львів: Накладом В. Бачинського, 1910. – 304 с. 4. Гловацький І. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ століття. Науково-практичний посібник / Іван Гловацький. – Львів: [Б. в.], 2004. – 284 с. 5. Гон М. Израель Вальдман / Максим Гон // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті [гол. ред. ради Я. Ісаєвич; упоряд. М. Литвин, І. Патер, І. Соляр]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – С. 72–80. 6. Гуцал П. Сидір Голубович / Петро Гуцал // Рада: інформ.-метод. вісник. – 2005. – № 6. – С. 52–55. 7. Історія Львова. У трьох томах / Редколегія Я. Ісаєвич; М. Литвин, Ф. Стеблій. – Т. 2. – Львів: Центр Європи, 2007. – 559 с. 8. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ століття) / Володимир Качмар. – Львів: ЛДУ, 1999. – 118 с. 9. Кравченко О. Сидір Голубович / Осип Кравченко // Ювілейна книга української гімназії у Тернополі. 1898–1998: До сторіччя заснування / [за ред. С. Яреми]. – Тернопіль-Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, Львівське крайове товариство “Рідна школа”, 1998. – С. 654. 10. Кучеренко А. Українське

питання в політиці намісника Галичини А. Потоцького (1903–1908) // Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe; 11. Лусий В. Тернопільська філія “Просвіти” / Володимир Лусий // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історико-мемуарний збірник. – Філадельфія, ПА: Регіональне Об'єднання “Тернопільщина”, 1970. – Т. II. – С. 49–57. 12. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 34. Гнатюк Володимир. – Спр. 143. Лист Голубовича С. до Гнатюка В. Товстенське. 1897. – 3 арк. 13. Масовий процес українських студентів перед польським судом // Діло. – 1911. – 8 цвітня (25) марта. – С. 5. 14. Наш кандидат д-р Ізидор Голубович (На виборчий округ ч. 68. Тернопіль, Збараж, Козова, Нове Село) // Свобода. – 1911. – 8 мая. – С. 3–4. 15. Промова д-ра Ізидора Голубовича виголошена в п'ятницю 16 червня 1911р. // Діло. – 1911. – 19 (6) червня. – С. 5. 16. Справа черніхівська перед судом // Діло. – 1908. – 11 жовтня (28 вересня). – С. 2. 17. Справа черніхівська перед судом // Діло. – 1908. – 7 жовтня (24 вересня). – С. 1–2. 18. Суд над черніхівцями // Свобода. – 1908. – 15 жовтня. – С. 1–2. 19. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії ХІХ – початку ХХ ст. – 2-ге вид., допов. / Олексій Сухий. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 226 с. 20. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 372. Охримович Володимир, оп. 1. Спр. 9. Матеріали по справі студентів-українців обвинувачуваних в організації віча в будинку Львівського університету, вбивстві студента Коцька Адама під час збройної сутички з поліцією і студентами-поляками. Т. 1. 1906–1910. – 145 арк. 21. Черніхівський пролив крові перед форум парламенту // Діло. – 1908. – 15 липня. – С. 2. 22. Ще в черніхівській справі // Діло. – 1908. – 11 червня (29 мая). – С. 3.

References

1. Arkusha O. (2010), Anzhay Potots'kyu: biografiya polityka na tli ukrayins'ko-pol's'kykh otnosheniy. Chastyna II: Halys't'kyu namisnik, Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya istorychna, Vyp. 45, Lviv, pp. 169–282 (ukr). 2. Svoboda (1911), 16 February, pp. 4–5(ukr). 3. Vesolov's'kyu Y. A. Lozyn's'kyu M. (1910), As judged Miroslav Syichynskoho. With portraits and illustrations, Lviv, 304 p. (ukr). 4. Hlovatskyi I. (2004), Speeches Ukrainian Galicia lawyers in political trials early twentieth century. Scientific-practical guide, Lviv, 284 p. (ukr). 5. Gon M. (2009), Izrael Waldman, West Ukrainian People's Republic 1918-1923. Governments Stacks, Lviv, pp. 72–80 (ukr). 6. Gutsal P. (2005), Sydir Golubovich, Council: Inform.-Method. herald, № 6, pp. 52–55 (ukr). 7. History of Lviv. In three volumes (2007), Editorial Isaevych Y., Litvin M., Steblie F., Lviv, p. 258 (ukr). 8. Kachmar V. (1999), For Ukrainian University in Lviv. The idea of a national high school in the socio-political life of Galician Ukrainians (end of the nineteenth and early twentieth centuries), Lviv, 118 p. (ukr). 9. Kravchenyuk O. (1998), Sydir Golubovych, Anniversary book of the Ukrainian gymnasium in Ternopil. 1898–1998: To

- the centenary of foundation, Ternopil-Lviv, p. 654 (ukr).
10. Kucherenko A. *The Ukrainian issue in the policy of the governor of Galicia A. Pototsky (1903–1908)*, access mode: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (ukr). 11. Lysy V. (1970), *Ternopil branch of "Prosvita", The ways of the Golden Podillya. Ternopil region and Skaltyshchyna. Regional Historical Memoir Collection. – Philadelphia, PA, T. II, pp. 49–57.* 12. *Lviv National Scientific Library of Ukraine named after. V. Stefanyk of the National Academy of Sciences of Ukraine. Department of Manuscripts. fond 34, spava 143, 3 arc. (ukr).* 13. *Dilo (1911), 8 April (25 March), p. 5. (ukr); 14. Svoboda (1911), 8 May, pp. 3–4 (ukr).* 15. *Dilo (1911), 19 (6) June, p. 5. (ukr).* 16. *Dilo (1908), 11 October (28 September), p. 2. (ukr).* 17. *Dilo (1908), 7 October (24 September), p. 1–2. (ukr).* 18. *Svoboda (1908), 15 October, pp. 1–2 (ukr).* 19. *Sukhoy O. (1999), Halychyna: between East and West. Essays on the history of the nineteenth and early twentieth centuries. 2nd edition, Lviv, 226 p. (ukr); 20. Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv, fond 372, op. 1, sprava 9, 145 arc. (ukr).* 21. *Dilo (1908), 15 July, p. 2. (ukr).* 22. *Dilo (1908), 11 June (29 May), p. 3. (ukr).*